

Zoran Đerić

POSLEDNJE STRANICE GOMBROVIČEVOG DNEVNIKA

„Smatram da je Gombrovičev *Dnevnik* najvažnije delo poljske proze u celoj njenoj istoriji”, napisao je Vojćeh Karpinski u pogovoru njegovom prvom necenzurisanom poljskom izdanju, iz 1997. godine. Da nije reč o preteranosti, nego o kritičkom stavu, iza koga slede argumenti, sa kojima se može, ali i ne mora složiti, svedoči i činjenica da se isti esej, neizmenjen, ponovo štampa, sada već kao „klasični” pogovor najnovijem izdanju Gombrovičevog trotomnog *Dnevnika* (Wydawnictwo Literackie, Kraków, 2004), objavljenom u „Godini Gombroviča”, u ogromnom tiražu, po više nego pristupačnoj ceni, pod geslom da je ovo ne samo najznačajnije Gombrovičevo delo, nego i jedno od najbitnijih dela poljske književnosti XX veka, koje treba da čita svaki Poljak.

U godini koja je ponela njegovo počasno ime, navršilo se 100 godina od rođenja Witolda Gombroviča (Witold Gombrowicz, 1904-1969), objavljena su njegova *Sabrana dela*, kojima su pridodati tekstovi do sada rasuti u periodici, pojavilo se više jubilarnih izdanja, kao i monografija o njegovom delu, održani su skupovi posvećeni njegovom stvaralaštvu, izvedena njegova dramska dela, adaptirana i dramatizovana pojedina prozna, kao i delovi *Dnevnika*, snimljen film inspirisan romanom *Pornografija* i upriličeno mnoštvo izložbi fotografija, knjiga, dokumenata, plakata, a sve u cilju da se ovaj izgnanik dostojanstveno vrati u poljsku književnost i kulturu.

Podsetimo se: Gombrovič je napustio Poljsku 1939. godine, brodom koji je plovio za Argentinu. Kako je u međuvremenu izbio rat, nemačkim napadom na Poljsku, ovaj izlet se pretvorio u pravu avanturu, koja je rezultovala dugogodišnjim boravkom u Argentini, nastojanjem da se opstane u novoj, nepoznatoj sredini, ali i da se opstane u poljskoj književnosti, u kojoj je, već svojim prvim objavljenim delima, naznačio svoje istaknuto mesto. Ono mu je dugo bilo osporavano, i to ne samo u Poljskoj, gde je bio zabranjivan, pa cenzurisan, smatran izdajnikom, nego i u poljskoj emigraciji u Evropi, prevashodno u Parizu, koja ga je čas prihvatala a čas napadala, jer nije pristajao na njihova „pravila”, tj. nije želeo da budi „njihov”, niti ičiji, sve više je nastojao da bude svoj, sebi svojstven, autentičan pisac, bez nacionalnog predznaka, i u tome mu je, po svemu sudeći, najviše pomoglo upravo pisanje dnevnika.

U maju 1952. godine, nastaju prvi zapisi, koje objavljuje sledeće godine u časopisu poljske emigracije „Kultura”, u Parizu. Deset godina kasnije piše o tom trenutku: „Jedan od *najdramatičnijih* trenutaka u mojoj istoriji bio je taj pre deset godina, kad su se rodili prvi fragmenti *Dnevnika*. O, drhtao sam tada!” Podvukao sam *najdramatičnijih*, jer nije to bilo prolazno uzbuđenje, niti samo drhtavica, već velika odluka: „Odbacio sam groteskni jezik mojih dotadašnjih dela, kao što se skida pancir – tako razoružan osećao sam se u dnevniku, obuzimao me takav strah, da će sve što izrazim ovim običnim rečima ispasti bledo.”

Ta početna nesigurnost vremenom je prerasla u snagu, nikad nije bila nedostatak, nego nova vrednost kojom je, ispostaviće se kasnije, ne samo krunisao svoj opus, nego i celokupno prozno stvaralaštvo na poljskom jeziku u tim decenijama; ocene idu i dalje: u XX veku; i još dalje: ne samo u poljskoj, nego i u svetskoj književnosti. Na klapni poslednjeg izdanja *Dnevnika*, stoji da je on „stvorio normu posleratnog poljskog književnog jezika”. Svoju kategoričnu ocenu ovog *Dnevnika*, Karpinski opravdava kao „očiglednu i neophodnu za njegovo razumevanje”. Podsticaj za pisanje dobio je od Žida, ali na nje ga su više uticali drugi francuski pisci, Montenj, Rable. Montenj je, kako to zaključuje Karpinski, „patron *Dnevnika*”, sam Gombrovič smatrao se Rableovim unukom. Od Ničea je prihvatio njegov stil u poimanju problema, osećaj za humor, baš kao i od Žarija. Inače, napajao se sa raznih strana, onim što mu je prijalo. Po svemu drugom je jedinstven: „okrenuo se sebi, rvao se ne sa narodnim nevoljama, već sa ugroženošću pojedinca, sa silama koje su se mirile u njemu, tu i sada. Odvažio se na sopstveno razgolićavanje. Uvideo je vlastite slabosti. Postao je zbog toga jači. I pravedniji”, primećuje Karpinski.

Prizvavši momenat kada se odlučio na sada čuven, a tada jeretički čin: da umesto predgovora prvom izdanju *Dnevnika* u obliku knjige napiše samo „Ja”(odnosno: „*Ponedeljak – Ja. Utorak – Ja. Sreda – Ja. Četvrtak – Ja.*”), Gombrovič ističe: „I ugledao sam sebe u žestokoj opoziciji sa svim posleratnim tendencijama, koje su proklele ‘ja’. To ‘ja’ postalo je ekskomunicirano od Crkve, kao nemoralno, od Nauke, kao suprotno objektivizmu, od Marksizma, od svih struja epohe, koje su zahtevale od čoveka da se odrekne tog svog egoističnog, egocentričnog, prestarelog, antisocijalnog ‘ja’. Odasvud su dopirala upozorenja: niko si i ništa, zaboravi na sebe, živi sa drugima!”

Iako je to zaista, i pre svega, knjiga o Gombroviču, o njegovom svetu, postala je priručnik o stilu života i stilu pisanja i specifične ironije. U njemu je, kako to stoji na već pomenutoj klapni, Gombrovič „davao lekcije” o najvažnijim problemima toga vremena, ne samo u odnosima prema Poljskoj, već i prema svetu uopšte. U njemu je, uz to, „ključ za puno zagonetki Gombrovičeve poetike i pogleda na svet”.

Možda je i to jedan od razloga zašto je Vitold Gombrovič preveden do sada na više od 30 jezika. U Francuskoj je, kako to svedoči Rita Gombrovič (koja od smrti supruge brine o njegovim autorskim pravima), Gombrovič prihvaćen kao francuski pisac. Najpre zahvaljujući njegovom prijatelju i prvom francuskom izdavaču Morisu Nadou, a potom „Galimaru”, koji izdaje njegova sabrana dela. Osim Poljske i Francuske, Gombrovič je izuzetno cenjen u Nemačkoj i Holandiji, gde su takođe prevedena njegova sabrana dela. U proslavu 100. godišnjice rođenja uključila se i Argentina, u kojoj je ovaj pisac proveo veći deo svog života (od 1939. do 1963. godine).

Gombrovič je kod nas preveden vrlo rano. Još 1965. godine objavljen je prevod romana *Ferdidurke* (Mladost, Zagreb). Preveo ga je Zdravko Malić, koji je iste godine odbranio i doktorsku disertaciju „Književno djelo Witolda Gombrowicza”, na Sveučilištu u Zagrebu. 1967. godine, Marija Đorđević je prevela sa francuskog jezika fragmente *Dnevnika* (*Književnost*, br. 6, 1967, Beograd, str. 575-583). Iste godine, Zdravko Malić prevodi novelu „Banket” (*Večer*, nr 204, 1967, Zagreb). Jula 1969. Gombrovič je umro u Van-su (Vence), na francuskoj Azurnoj obali, a u januarskom broju lista *The Drama Review*

pojavljuje se njegov poslednji intervju koji je vrlo brzo preveden kod nas (*Prolog*, nr 13, 1971. Zagreb. str. 59-60). Malić piše *In memoriam* i prevodi odlomke iz *Dnevnika* (*Telegram*, nr 487, 1969, Zagreb). U *Antologiji poljske fantastike* (Nolit, Beograd, 1969), objavljena je Gombrovičeva novela „Gozba kod grofice Kotlubaj“, u prevodu Milorada Živančevića (str. 166-168). Malić piše članak „Bit Gombrovičeva kazališta“ (*Književna smotra*, nr 3, 1970, str. 3-8). Tri godine kasnije objavljeni su prevodi romana *Pornografija* i *Kosmos* (Zora, Zagreb, 1973, prev. Z. Malić i Slobodanka Poštić), kao i knjiga studija Zdravka Malića, *Polonica. Ogledi o Sienkiewiczu, Iwaszkiewiczu, Gombrowiczu, o 'ferijalnoj' književnosti i o poljskoj prozi 20. stoljeća* (Zagreb, 1973, Biblioteka Razlog). On je, upravo, onaj Jugosloven sa poslednjih stranica Gombrovičevog *Dnevnika*, koji je objavio svoj esej o Gombrovičevoj drami *Venčanje* u poljskoj periodici (*Slub Witolda Gombrowicza*, *Dialog*, 5/1966, Warszawa). Malić objavljuje i svoj prevod Gombrovičeve drame *Venčanje* (*Prolog*, nr 18, 1974, Zagreb), a nešto kasnije prevodi novelu „Na kuhinjskom stubištu“ (*Književna smotra*, nr 34-45, 1979, Zagreb) i odlomke iz *Dnevnika* (*Književna smotra*, nr 8-9, 1980, Zagreb). Novo izdanje *Ferdidurke* (Beograd, 1981, prev. Uglješe Radnovića). Usledio je, nesumnjivo značajan, prevodilački i izdavački poduhvat, trotomni *Dnevnik* (Beograd, 1985. prevod Petra Vujičića). Objavljen je izbor *Pripovetke* (Beograd, 1989, izbor i prevod Nevena Janać i Marijuš Pjotr Tukaj). Novi prevod romana *Pornografija* (KOV, 1991, prev. P. Vujičić), potom prevod romana *Trans-Atlantik* (B'92, 1996, prev. Biserka Rajčić).

Stranice koje su ovde prevedene predstavljaju tri poslednje godine, ne samo u dnevnicima Witolda Gombroviča, nego i u njegovom životu. Do 2004. godine nisu bile uključivane u izdanja *Dnevnika*: I – 1953-1956 (prvo izdanje: Pariz, 1957); II – 1957-1961 (Pariz, 1962); III – 1961-1966 (Pariz, 1966). Poslednje stranice Gombrovičevog *Dnevnika*, baš kao i prve, prvi put su štampane u pariskoj „Kulturi“, pod nazivom „Fragmenti iz dnevnika“ (1969). Prevedene su prema navedenom, poslednjem, krakovskom izdanju *Dnevnika*, gde su, prema hronološkom redosledu pridodate uz treći tom.